

УДК 631.11

Щурик М.В., д.е.н., професор

Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ

КРЕДИТУВАННЯ ПОТРЕБ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: НЕДОЛІКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Досліджується динаміка становлення та розвитку сільськогосподарських підприємств і одноосібних господарств населення за результатами запровадження ринкової моделі господарювання. Критично проаналізовано механізм розподілу земельного фонду колишніх сільськогосподарських підприємств. Оцінено вплив інтеграційних і глобалізаційних процесів на розвиток сільського господарства Карпатського макрорегіону та формування нових агроформувань. Приводяться основні чинники, які гальмують цей процес. Особлива увага акцентується на потребі удосконалення засад фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. Передусім це стосується фермерів та одноосібних селянських господарств. Приводяться нові засади організації кредитування суб'єктів господарювання АПК із урахуванням тенденцій розвитку інтеграційних та глобалізаційних процесів.

Ключові слова: кредити, фінансування, агропідприємства, сільгоспугіддя, критерії, інтеграція, глобалізація.

Shchuryk M.

LENDING TO THE NEEDS OF THE AGRARIAN SECTOR IN THE PRESENT DAY: SHORTCOMINGS AND WAYS TO OVERCOME THEM

In the article there are studied the dynamics of formation and development of agricultural enterprises and individual farms of the population according to the results of the introduction of a market model of management. The mechanism of distribution of the land stock of former agricultural enterprises is critically analyzed. The influence of integration and globalization processes on the development of agriculture of the Carpathian macro-region and formation of new agroformations is assessed. The main factors that inhibit this process are presented. Particular attention is paid to the need to improve the principles of financial support for the development of agricultural enterprises. First of all, this applies to farmers and individual peasant farms. New principles of organization of crediting of business entities of agroindustrial complex are given, taking into account tendencies of development of integration and globalization processes.

Key words: loans, financing, agro enterprises, farmland, integration, globalization.

Щурык М.В.

КРЕДИТОВАНИЕ ПОТРЕБНОСТЕЙ АГРАРНОГО СЕКТОРА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ: НЕДОСТАТКИ И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Исследуется динамика становления и развития сельскохозяйственных предприятий и единоличных хозяйств населения в результате внедрения рыночной модели хозяйствования. Критически проанализировано механизм распределения земельного фонда бывших сельскохозяйственных предприятий. Оценено влияние интеграционных и глобализационных процессов на развитие сельского хозяйства Карпатского макрорегиона и формирование новых агроформирований. Приводятся основные причины, которые тормозят этот процесс. Особенное внимание акцентируется на потребности усовершенствования основ финансового обеспечения развития сельскохозяйственных предприятий. Прежде всего это касается фермеров и единоличных крестьянских хозяйств. Приводятся новые механизмы организации кредитования субъектов хозяйствования АПК с учетом тенденций развития интеграционных и глобализационных процессов.

Ключевые слова: кредиты, финансирование, агропредприятия, сельхозугодья, критерии, интеграция, глобализация.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Посилення інтеграційних і глобалізаційних процесів у зв'язку з розвитком вітчизняного аграрного сектора значно загострило необхідність запровадження нових засад організації кредитування сільськогосподарських підприємств та одноосібних господарств. Нині доступ до кредитів мають практично лише великі корпоративні підприємства (агрохолдинги).

Щодо дрібних і середніх агрогосподарств, то вони практично позбавлені можливостей залучати необхідні фінансові ресурси, передусім кредити, що значною мірою гальмує їх ефективний розвиток.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Запровадження ринкових засад становлення та розвитку вітчизняного аграрного сектора значною мірою загостило процеси, пов'язані з організацією кредитування сільськогосподарських підприємств, а також одноосібних селянських господарств. Ретроспективний аналіз засвідчує, що в умовах командно-адміністративної моделі господарювання абсолютна більшість сільгоспідприємств (включаючи збиткові) мали доступ до кредитів державних банків (комерційних на той час не було) завдяки адміністративному впливу на цей процес радянських і партійних органів. Звісно, що така організація кредитування була зруйнована завдяки проголошенню нової моделі розвитку АПК – ринкової. До речі, нові засади кредитування не зробили процес доступу до кредитів кращим, а навпаки погіршили, дезорганізували його. Передусім це стосується вартості кредиту вітчизняних комерційних банків. У країнах ЄС його вартість становить 2-3%, а у нас – більше як 20% [1, с. 37]. Складність полягає також у тому, що за останні роки (2015-2016 рр.) значна кількість комерційних банків збанкрутувала. Нині реальними можливостями кредитування аграрного сектора, особливо малого і середнього бізнесу, в Україні мають лише крупні олігархічні банки-монополісти. Саме це є однією з причин, що дрібні банки, не витримавши конкуренції, банкрутують. Фінансова надмонополізація вітчизняної економіки сягнула катастрофічного рівня. Чи не в цьому одна з головних причин деградації та придушення народного підприємництва, нинішнього фінансового краху нашої держави? Адже в усіх провідних країнах Заходу частка малого й середнього бізнесу як стратегічної форми народного підприємництва дорівнює 60-70%, а в Україні – лише 7-9%. Може, саме в цих даних криються стратегічні імперативи для очільників України щодо стимулювання розвитку підприємництва [2].

Особливо це стосується малих і середніх сільськогосподарських підприємств, які мають величезні потенційні можливості становлення та розвитку, але через фінансові деструктиви, надмонополізацію фінансових ресурсів позбавлені доступу до кредитів, у результаті чого змушені використовувати власні джерела покриття фінансових витрат, яких явно не вистачає. Основним джерелом інвестування малих підприємств, як і всіх суб'єктів господарювання, за даними Державної служби статистики України, залишаються власні кошти: в середньому по Україні - 59,2%, кредити й інші зовнішні позики – 17,5%, кошти з держбюджету і місцевих бюджетів – відповідно 6,3 і 3,2 %. Питома вага банківського фінансування малого та середнього бізнесу становить менше 5% від загальної суми кредитів [3]. Деструктиви організації кредитування малих і середніх агропідприємств і господарств населення нині полягають не лише в надмірній монополізації окремими банками фінансових ресурсів, а й високою платою за кредити. Дослідження науковців засвідчують, що в умовах поглиблення інтеграційних і глобалізаційних процесів вирішальний вплив на кредитування аграрного сектора в Україні мають великі агропідприємства – агрохолдинги, котрими виробляється й реалізується на експорт переважаюча частина сільськогосподарської продукції та які мають вільний доступ до кредитних ресурсів. По суті, агрохолдингами формується архітектоніка організації банківського кредитування у вітчизняному аграрному секторі. Йдеться про аналоги моделі розвитку агрогосподарств, їх фінансове забезпечення в Україні та Європі в умовах посилення глобалізаційних процесів, які гальмують доступ до кредитів малих і середніх сільськогосподарських підприємств. Уже зараз наймогутніші глобальні корпорації-лідери (так зване корпоративне ядро, яке становить лише близько 1% загальної кількості корпорацій) контролюють майже 50% світової економіки. Це і є глобальна влада грошей фінансової олігархії [4].

Аналіз досліджень і публікацій засвідчує, що значна увага вченими приділяється також чинникам, котрі унеможливають, гальмують налагодження сучасних кредитних відносин між банківськими, нефінансовими інституціями та суб'єктами господарювання

в сільськогосподарському секторі економіки. Передусім це стосується формування адекватних умов організації кредитування позикодавців і позичальників, участі в цьому процесі держави й місцевих органів самоврядування, використання в якості предмета застави земельних угідь сільськогосподарського призначення, паритетності між сторонами кредитних відносин тощо. Недостатньо дослідженим залишається нині вплив на процес кредитування потреб аграрного сектора зовнішніх чинників. Насамперед це стосується інтеграційного та глобалізаційного впливу.

Дослідити механізм діючих засад кредитування сільськогосподарських підприємств і домогосподарств у вітчизняному аграрному секторі. Запропонувати якісно нові підходи до побудови кредитних відносин між кредитними інституціями та позичальниками коштів – малими та середніми агропідприємствами та домогосподарствами.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ретроспективні та сучасні дослідження вітчизняного аграрного сектора засвідчують, що успішне функціонування сільськогосподарських підприємств залежить, передусім, від достатності та раціональності використання фінансових ресурсів. Означене стосується сільськогосподарських підприємств усіх форм власності, а також одноосібних господарств. Нині основним джерелом фінансування в сільському господарстві залишаються власні кошти малих і середніх агрогосподарств, яких явно замало. Саме тому нагальною виникла потреба сформуванню нового концепту побудови взаємовідносин між кредиторами й позичальниками.

Формування нових засад кредитування, на наше переконання, потребує втручання в кредитний процес держави. Насамперед це стосується питання співвідношення сприяння держави різним формам агрогосподарювання, а саме: вирівнювання рівня доходів, ліквідації дискримінації малих виробників, які об'єктивно є вразливішими в умовах розширення процесу глобалізації та розвитку євроінтеграційних тенденцій. Такі виробники, відповідальні за насичення як мінімум 15% внутрішнього агропродовольчого ринку, не мають доступу ні до засобів держпідтримки, у т.ч. і субсидованих кредитних ресурсів, ані до об'єктів інфраструктури аграрного ринку [5, с. 93]. Мова йде про потребу організації захисту малих і середніх сільськогосподарських підприємств, домогосподарств державою, оскільки самотужки вони не в змозі забезпечити сучасну організацію сільськогосподарського виробництва. В зв'язку з цим доцільно, на нашу думку, розробити окрему Програму допомоги та сприяння розвитку малих і середніх сільськогосподарських підприємств, у структурі котрої окремо виділити преференції, що стосуються залучення позикових коштів, включаючи банківські кредити. На думку О.Шубравської для підтримки малих сільгоспідприємств необхідно:

- узаконити статус сімейних форм аграрного спрямування;
- активізувати за рахунок фінансового стимулювання процес об'єднання у різних формах малих агровиробників;
- надати пріоритетність купівлі земельних ділянок тим, хто живе та працює на землі;
- запровадити спеціальні програми малих виробників, зокрема, у сфері органічного виробництва, консервації виснажених земель, еколого-орієнтованого тваринництва [6, с. 75].

Ми повністю погоджуємося з пропозиціями авторки публікації, котрі, на нашу думку, спрямовуються на удосконалення організаційної структури агропідприємств, які представляють форму малих сільськогосподарських господарств. Йдеться про те, що однією з причин, яка унеможлиблює доступ до кредитів комерційних банків залишається недостатня організаційна сформованість значної частини суб'єктів господарювання у вітчизняному аграрному секторі. Передусім це стосується домогосподарств, значна частина з яких має у власності та підпорядкуванні значно більші площі сільськогосподарських ділянок, аніж регламентовано Земельним кодексом України. На нашу думку, такі господарства слід віднести до малих підприємств, надавши їм статусу

юридичної особи, оформивши при цьому відповідні документи у адекватних державних органах: податковій інспекції, Державній статистиці, соціальних установах тощо. Звісно, що набуття іншої організаційної форми колишніми господарствами населення призведе до понесення ними фінансових витрат, нових податків. Саме ці причини гальмують процес збільшення кількості сільськогосподарських підприємств, яким юридично слід надати форму малого господарства.

В той же час набуття статусу малого або середнього сільськогосподарського підприємства слугує своєрідним перехідним порогом на шляху доступу до кредитів комерційних банків.

Можливість одержання кредитів інтенсифікується також завдяки об'єднанню та укрупненню господарств населення, що є також однією з важливих передумов формування кредитних відносин між банками і сформованим новим позичальником. На наше тверде переконання без проведення пропонуваного організаційно-структурних заходів оптимізувати та запровадити нові кредитні відносини між позичальниками та позикодавцями в країні буде важко.

Сьогодні, на наше глибоке переконання, слід позбавитись ілюзій, що завдяки адміністративному втручанню держави вдасться сформувати адекватні кредитні відносини між комерційними банками та малими і середніми сільськогосподарськими підприємствами. В умовах ринкових відносин ніхто з сторін (банки – сільгосппідприємства) не хоче працювати собі в збиток. Звісно, допомога держави потрібна для врегулювання та формування кредитних взаємовідносин між позичальниками і позикодавцями, але вона має носити діловий, рекомендований характер, а не адміністративно-силовий. Зусилля держави мають бути спрямовані на формування високоефективних, прибуткових малих і середніх сільськогосподарських підприємств, побудову сучасної матеріально-технічної бази, запровадження інновацій, збереження та поліпшення екології та вирішення соціального пакету завдань, а не надання безadresної допомоги, включаючи повернення кредитів за рахунок коштів державного бюджету. Йдеться про формування державними структурами умов господарювання малих і середніх сільгосппідприємств, які би забезпечували можливість погашення ними фінансових зобов'язань, включаючи кредити.

Звісно, що державна допомога, що стосується вдосконалення кредитування суб'єктів господарювання (малі і середні господарства, ОСГ) має організовуватись на певних засадах, інформаційній базі. З цією метою доцільним є проведення суцільного статистичного спостереження, поклавши в основу дослідження показники, котрі би засвідчували про потенційні можливості організації суб'єктами господарювання виробничого процесу, котрий би відповідав вимогам і критеріям країн ЄС. В основу дослідження слід покласти індикатори, що використовуються банками держав Європейського співтовариства при вирішенні питання щодо надання кредиту суб'єктам малого і середнього бізнесу в аграрному секторі економіки. Таким чином буде досягнута гармонізація організації кредитних відносин України та ЄС. Тільки на таких засадах удасться зацікавити абсолютну більшість вітчизняних комерційних банків у налагодженні кредитних відносин із підприємствами аграрного сектора. Виправданим кроком на цьому шляху вважаємо також внесення адекватних змін у вітчизняному законодавстві.

Переваги пропонуваного нами змін полягають також у наступному: по-перше, малі і середні агрогосподарства зможуть налагодити кредитні відносини із зарубіжними банками; по-друге, крім банків, які нині є монополістами на кредитному ринку кредитування потреб аграрного сектора зможуть надавати нефінансові кредитні інституції; по-третє, означені зміни будуть гармонізовані відповідно до світових інтеграційних і глобальних тенденцій; по-четверте, посиляться цільове залучення грошових ресурсів та значно унеможливиться прояви корупції в зв'язку з доступністю до кредитних ресурсів; по-п'яте, доступ до кредитів одержать ті сільськогосподарські підприємства та господарства населення, котрі реально за рахунок позичених коштів

зможуть організувати виробничий і реалізаційний процес та (що особливо знаково) зможуть повернути кредити кредитним інститутам.

Перелік отриманих позитивних зрушень можна продовжити. Втім, що особливо знаково, за результатами пропонованих трансформацій реально буде виокремлено в окрему групу ті підприємства, діяльність яких буде базуватись на принципах залучення та повернення позичених коштів, що є особливо важливим в умовах сьогодення. Нині, як засвідчують наші дослідження суб'єктів господарювання у вітчизняному аграрному секторі, що декларують потребу залучення кредитів є значно більше, аніж насправді в цьому є потреба. Передусім це стосується окремих дрібних сільгосп підприємств і господарств населення, котрі організовують сільськогосподарську діяльність на патріархальних, примітивних засадах, без застосування новітніх технологій, інновацій. Значну частину цих господарств очолюють особи похилого віку, жінки. Як не парадоксально, значна частина з них також прагне мати доступ до кредитних ресурсів. Однак, повернути їх вони, звісно, не зможуть.

Дослідження засвідчують що в аграрному секторі Карпатського мікрорегіону лише 5-7% домогосподарств за рахунок власних фінансових ресурсів зуміли вже налагодити сільськогосподарське виробництво й реалізацію продукції відповідно до аналогічних підприємств країн ЄС. Ще 13-15 % зможуть це зробити, залучивши кредити фінансових інститутів та одержавши фінансову допомогу держави. Саме такій кількості індивідуальних господарств слід створити можливості доступу та наданні кредитних ресурсів. Всім іншим (80%) слід обмежити доступ до кредитів на період формування ними сучасного ринково орієнтованого аграрного підприємства. Звісно, такий підхід до кредитування банками малих і середніх агрогосподарств певною мірою стане суперечливим і дискримінаційним. Однак, в умовах ринкової моделі господарювання пропонована організація кредитування сільгосп підприємств та індивідуального сектора буде єдино вірна, як така, що позбавить зрівнялівки в кредитуванні та унеможливить прояви популізму, рівності, котрі за роки незалежності нашої держави продовжують періодично піарити окремі державні мужі, чиновники тощо.

Успішне формування кредитних відносин між банківськими установами й малими та середніми сільськогосподарськими підприємствами в Україні потребує проведення заходів по гармонізації процентних ставок до європейських. На жаль, вітчизняна банківська система використовує на декілька порядків вищі процентні ставки, аніж країни світу. Зокрема, в період 2010-2014 рр. процентна ставка, надана комерційними банками України в 2014р. становила зверх 20%. Крім того, вона надмірно мінлива та непередбачувана (табл. 1).

Таблиця 1

Процентні ставки за кредитами, наданими комерційними банками в Україні за період 2010 – 2014 рр.

Види ставок	2010	2011	2012	2013	2014	2014 у % до 2010
Річна середньозважена ставка по економіці України в цілому, %	14.0	14.4	14.8	14.0	14.5	105.0
Річна середньозважена ставка по сільському господарству в цілому, %	14.9	13.5	17.6	13.1	20.1	105.2
Річна середньозважена ставка по сільському господарству в національній валюті, %	15.9	17.1	21.9	15.7	21.2	105.3
Річна середньозважена ставка по сільському господарству в іноземній валюті, %	9.6	7.3	8.1	8.1	14.1	104.5

*Джерело: Бюлетені Національного банку України на кінець грудня 2010-2014 рр. [Електронний ресурс]//Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control//uk/publish/category?cat id 58127>.

Для порівняння, річні середньозважені ставки за кредитами у високо розвинутих країнах знаходяться в межах 3,0 %.

Аналіз динаміки залучення кредитів засвідчує, що малі і середні агрогосподарства, зважаючи на складнощі, пов'язані з доступом до кредитних ресурсів, високими процентними ставками не часто користувались означеним джерелом фінансування. Передусім це стосується фермерських господарств, які мають державну бюджетну програму підтримки 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» (табл. 2).

Таблиця 2

Фінансова підтримка фермерських господарств за державною програмою 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам»

	2009 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Кількість фермерських господарств, од.	41 906	40 965	40 676	40 856
Передбачено, млн. грн.	27.2	28.0	26.8	27.9
Використано, млн. грн.	21.2	6.4	6.3	-
Кількість фермерських господарств, які отримали кредити	138	138	45	35

*Матеріали офіційного сайту Українського державного фонду підтримки фермерських господарств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://udf.gov.ua/>.

З даних табл.2 видно, що з кожним роком зменшується кількість фермерських господарств, які залучають для потреб власної діяльності кредити.

Негативна тенденція кредитування також властива усім агропідприємствам АПК (табл. 3).

Таблиця 3

Залучення кредитів підприємствами АПК у 2010-2014 рр.

	Роки					2014 у % до 2010
	2010	2011	2012	2013	2014	
Кількість підприємств АПК, які залучили кредити	2338	2668	2603	3142	2267	101.3
Обсяг залучених кредитів, млрд. грн.:						
- всього	10.1	14.9	13.5	16.2	11.0	108.9
- короткострокові	1.4	2.9	2.3	3.1	2.0	142.9
- довгострокові	1.7	1.7	1.6	3.2	1.1	64.7

Дослідження засвідчують, що в загальній кількості сільськогосподарських підприємств мають доступ і користуються кредитами комерційних банків, як правило лише великі (корпоративні) сільськогосподарські підприємства, які організують діяльність у аграрному секторі, використовуючи оренду земельних паїв. Проникаючи у найвигідніші галузі сільського господарства, великі компанії забезпечують собі конкурентні переваги шляхом глибокої спеціалізації, високої концентрації та індустріалізації окремих виробництв, застосування великих доз мінеральних добрив і хімічних засобів захисту, генетично модифікованих організмів [7]. Володіючи достатніми фінансовими ресурсами та міцною матеріально-технічною базою та забезпечуючи переважаюче валове виробництво й реалізацію сільськогосподарської продукції, власники агрохолдингів без перешкод залучають додаткові кредитні кошти. Такі можливості, на жаль, нині відсутні для малих і середніх сільськогосподарських підприємств, у котрих практично відсутні засоби застави для кредитів. На сьогодні в сільському господарстві практично не залишилось джерел забезпечення кредитів, оскільки основний капітал галузі через фізичне і моральне зношення має невелику залишкову вартість. Тільки земля може використовуватись як гарантія довгострокових кредитів [8, с.12].

На жаль, чинне в Україні земельне законодавство не є досконалим, а тому купівля-продаж земель, використання їх в якості застави нині не є можливим.

На наше переконання потрібно також радикально змінити механізм функціонування в сільському господарстві агрохолдингів, незважаючи на успішну їх діяльність в умовах посилення глобалізаційних і інтеграційних процесів. Дослідження засвідчують, що шкода, котра завдається землям сільськогосподарського призначення є

набагато більшою, аніж отримана вигода. Власники сучасних холдингових компаній, представлені фінансово-промисловим капіталом, який ніяким чином не пов'язаний із селом та психологією хлібороба, а тому їх менш за все цікавить доля селянина, який ідентифікується у свідомості представників великого капіталу з відпрацьованим матеріалом [9].

Означене твердо переконує в потребі побудови якісно нового формату кредитних відносин між абсолютною більшістю сільськогосподарських підприємств і комерційними банками. Лейтмотивом їх організації мають стати взаємовигода, взаємодовіра, зрозумілість і прозорість стосунків. Більш ніж очевидно, що в основі налагодження кредитних відносин має слугувати принцип поверненості кредиту, оскільки жодна фінансова інституція не може працювати собі у збиток. Реалізація таких засад кредитування стане можливою завдяки покращенню фінансового стану сільськогосподарських підприємств. При кредитуванні банки віддають перевагу тим підприємствам, які ведуть успішну господарську діяльність, є прибутковими, мають стабільний та стійкий фінансовий стан, можуть надавати в заставу ліквідне майно, не мають простроченої заборгованості перед іншими кредиторами і податковими органами [10, с. 77].

Організація та формування кредитної політики в Україні мають бути спрямовані передусім на налагодження кредитних відносин, доступності до кредитів комерційних банків найбільш чисельних форм сільськогосподарських підприємств: фермерських і приватних господарств, виробничих кооперативів, господарських товариств тощо. Цьому процесу мають передувати дослідження та моніторинг агропідприємств, які в змозі нині або на перспективу забезпечити власну прибуткову діяльність.

Органічною складовою проведення пропонованих заходів, її каталізатором має стати державна допомога та допомога органів місцевого самоврядування, громадськості. Йдеться про побудову реєстру таких агропідприємств, проведення досліджень, які стосуються матеріально-технічної бази, земельного господарства, кадрового забезпечення, а також інших техногенних чинників, використання котрих є ключем до підвищення прибутковості господарювання та створення передумов залучення кредитів для потреб виробничої та реалізаційної діяльності середніх і малих сільськогосподарських підприємств. Наголошуємо на тому, що на початковому етапі фінансової підтримки вітчизняних агропідприємств мова йде не про всю їх кількість, а лише тих, які в змозі нині та в найближчий оглядовий період забезпечити ефективне фінансове надходження, що є ключем до подолання вакууму доступу до кредитів.

Аналіз засвідчує, що практика фінансової підтримки реалізується тривалий час у багатьох країнах ЄС. Зокрема, урядом Німеччини здійснюються прямі виплати і дотації (єдині виплати фермерам, компенсаційні платежі, виплати у рамках заходів з охорони навколишнього середовища, компенсації на використовуваний у сільському господарстві дизель), що позиціонується як важливий елемент стабілізації доходів фермерів, становили майже 52% сільськогосподарських прибутків [11, с. 51]. Завдяки таким заходам держава впливає на показник підвищення прибуткової діяльності фермерських господарств.

Означене твердо переконує про потребу розробки урядом України конкретної програми підтримки малих і середніх агроформувань, передусім фермерських господарств. Метою створення такого документа має стати надання пріоритетності в розвитку малого та середнього бізнесу, передусім фермерських господарств, як це має місце у багатьох високорозвинутих країнах ЄС.

Висновки. Нинішній розвиток вітчизняного аграрного сектора значною мірою визначається рівнем участі його в інтеграційних і глобалізаційних процесах. Про це засвідчує імплементація у відтворювальні процеси сільського господарства сучасних новітніх досягнень науки й техніки, надсучасних технологій, диверсифікація ринків збуту сільськогосподарської продукції, інтегрування фінансових потоків, залучення у вітчизняний аграрний сектор іноземних інвесторів тощо. Втім, за загальною позитивною

динамікою розвитку сільського господарства, зокрема, функціонування сільськогосподарських підприємств, скриваються суттєві недоліки. Передусім це стосується участі в інтеграційних і глобалізаційних процесах наймасовіших форм агропідприємств: фермерських господарств, виробничих кооперативів, приватних господарюючих суб'єктів, господарських товариств, високорозвинутих особистих селянських господарств. Дослідження засвідчують, що однією з основних причин недостатньої участі в цьому процесі малих і середніх сільськогосподарських підприємств є відсутність для більшості з них доступу до кредитних ресурсів комерційних банків, а також недостатня фінансова допомога адекватних державних структур. Фінансову допомогу, доступ до вітчизняних і зарубіжних кредитних ресурсів нині в Україні мають, як правило, великі сільськогосподарські підприємства – агрохолдинги. Втім, участь зазначених агроформувань у вітчизняному аграрному секторі завдає йому значної шкоди, оскільки свої зусилля кінцеві бенефіціари цих господарств спрямовують на одержання надприбутків, ігноруючи при цьому вирішення екологічних і соціальних завдань, розвитком сільських територій. Тому в статті запропоновано змінити формат функціонування корпоративних агрогосподарств, запропонувавши участь у цьому процесі дрібних і середніх сільгосппідприємств.

Основними причинами, які унеможливають позичати кредити, як засвідчують дослідження, є: відсутність чітко визначених критеріїв, які стосуються узаконеного статусу фермерського господарства; високі відсоткові ставки за кредитами вітчизняних комерційних банків; відсутність адекватної застави для доступу до кредитів комерційних банків; збиткова діяльність значної частини сільгосппідприємств тощо.

Вирішення завдань кредитування малих і середніх агропідприємств, окремих особистих селянських господарств стане реально можливим завдяки: по-перше, надання окремим суб'єктам господарювання в сільському господарстві де-юре статусу фермерського господарства; по-друге, провести заходи по оптимізації розмірів дрібних підприємств завдяки їх укрупненню та об'єднанню; по-третє, розробити державну Програму (постійно діючу) підтримки діяльності фермерських господарств, як це має місце в окремих країнах ЄС; по-четверте, запровадити заходи допомоги малому й середньому бізнесу, котрі би зробили його більш прибутковим та створили передумови формування сучасної застави кредитування.

Звісно, що пропоновані рекомендації, що спрямовані на поліпшення кредитних відносин у вітчизняному аграрному секторі не є панацеєю, а тому в кожному конкретному випадку будуть вимагати допрацювань. З цією метою доцільним є формування реєстру та запровадження моніторингу за діяльністю малих і середніх агропідприємств.

Список використаних джерел:

1. Єщенко П.С. Як подолати системні витрати неоліберального реформування економіки / П.Єщенко // Економіка України. – 2015. – № 1. – С. 26-41.
2. Білоус О.Г. Глобалізація і національна стратегія України. – К.: Просвіта, 2001. – 300с.
3. Чому банки не хотять кредитувати малий бізнес? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ubr.ua/finances-ukraine/pochemu-banki-nehotiat-malyi-biznes-291639>.
4. Д. Лукьяненко, В. Колесов, А. Колот и др.; под науч. ред. Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова; ГВУЗ «Киев. нац. экон. ун-т им. В. Гетьмана, Моск. гос. ун-т им. В. Ломоносова. – К., 2013. – 466с.
5. Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. К.: Ін-тут екон. та прогнозув. НАН України, 2014. – С.93.
6. Шубравська О.В. Структурна корекція сільськогосподарського виробництва як чинник його ефективного зростання / О.Шубравська // Економіка і прогнозування. – 2016. – № 1. – С. 71-82.
7. Любов Молдован, Олена Бородіна, Володимир Юрчишин. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dt.ua/2000/2080170033/№26\(806\)10-16 липня 2010](http://www.dt.ua/2000/2080170033/№26(806)10-16 липня 2010).
8. Шкуратов О. Роль земельної іпотеки в кредитуванні сільськогосподарських товаровиробників / О.Шкуратов // Економіст. – 2011. – № 10. – С. 12-13.
9. Павлов О. Життя на сільських територіях: реалії та суспільні очікування / О.Павлов // Економіст. – 2013. – № 3. – С. 7.
10. Вдовенко Л.О. Кредитоспроможність як критерій надійності та фінансових можливостей аграрних підприємств / Л.Вдовенко // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 74-77.
11. Попова О.Л. Розвиток багатофункціонального сільського господарства: досвід Німеччини / О.Попова // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 2. – С. 148-156.